

Agencija za odgoj i obrazovanje
Education and Teacher Training Agency

Skriptori, skriptoriji, dvorske kancelarije srednjega vijeka

Ivan Viđen, dipl. povjesničar umjetnosti i dipl. arheolog (Dubrovnik)

POJMOVI

- **Samostan:** sklop zgrada u kojoj po utvrđenim pravilima žive redovnici
- **Skriptorij:** pisarnica; **Skriptor:** pisar
- **Kodeks:** najstariji oblik knjige, zbirka rukopisa (povijesnih, vjerskih itd.) – u rimsko antičko doba **rotulus**
- **Illuminacija:** ukrašavanje knjiga pisanih rukom
- **Minijaturist:** u srednjem vijeku slikar koji je rukopise ukrašavao minijaturama
- **Pergamena (pergament):** pisaći materijal (podloga) najčešće štavljena janjeća koža (osigurava trajnost)

Samostanska kultura srednjega vijeka ključna za očuvanje knjige

- Nakon nestanka antičkog (rimskog) svijet stoljećima su jedino samostani sačuvali mnoga djela antičkih i srednjovjekovnih pisaca (povijesno i kulturno nasljeđe)
- Vivarium – knjižnica/skriptorij koji je osnovao 555. godine Kasiodor u Kalabriji
- U ranome srednjem vijeku benediktinci, ali jednako tako irski i anglosaksonski misionari, prepisuju knjige i koriste ih u pastoralnom i kulturnom radu ali i
- U razvijenom srednjem vijeku priključuju se drugi redovi – dominikanci i franjevci
(posebno dominikanci imaju obvezu obrazovanja svojih redovnika)

- Monte Casino (529.)
 - utemeljitelj sv. Benedikt iz Nursije (480.-547.)
- Samostani koji su proizašli iz Monte Casina – središta pismenosti, duhovnoga života i kulture; bilo ih je u 8. stoljeću oko 30 000
- Benediktinci - prenositelji pismenosti i učenosti u mnogim dijelovima Europe
- Tako je bilo i u hrvatskoj srednjovjekovnoj državi narodnih vladara

in apit. argumentum.

MAR
EUS

patrum sed corpus dñi
per uerbum dñi uocis
aut in eam iura eu auge
licae pnaedicationis os
teudens ut qui haec legat
scina canit iura canis
in dñi hñe i hñe dñe
in dñi hñe i hñe dñe
habituaculum debena
agnoscere atq; iuse uerbu
uocis quoo iucousonauit
per dñe erat i uenima
deu q; a pñe pñe eu auge
opus iuraus ad apismo
dñi praedicare dñi i uco
aus uoula dñe i uam
uam canis quon i upe
orib; uicrat dñe sed
uam i u pñe i u pñe
desera i u uam i u m
uam i u uam i u m
gñe i u uam i u m
uam i u uam i u m
uam i u uam i u m
uam i u uam i u m

- *Monasterium sine libris est sicut civitas sine opibus (...)* *mensa sine cibis.*
- Samostan bez knjiga je kao grad bez zidina (...) kao trpeza bez hrane.

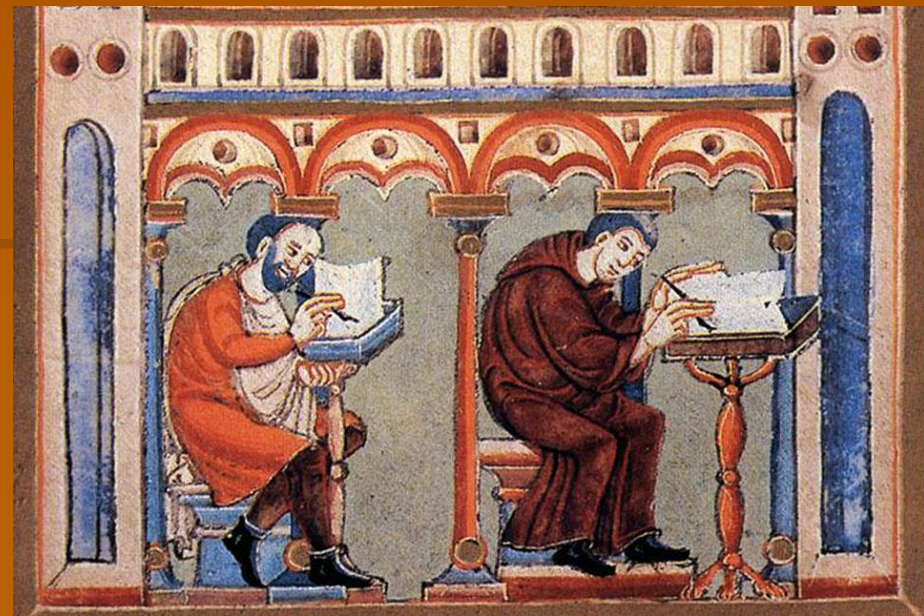
- U samostanima se najčešće proizvodio i pisaćí materijal – pergamena (pergament).
- No, treba znati da je pojam skriptorija kao radionice za prepisivanje knjiga (rotulusa/kodeksa) nastao još u doba antičkoga Rima i to je bilo posebno zanimanje (tada pojam samostana nije postojao)
- S nestankom antičke kulture nestaju i te laičke radionice za prepisivanje i djelatnost prepisivanja (pre)ostaje u okvirima samostana

- Scriptores: (lat.: pisar)
- Scriptorium (lat.: pisarnica) prostorija u samostanu u kojoj su redovnici prepisivali knjige
- Svaki pisar je imao mjesto za rad: klupu, pribor, stalak za držanje knjige i još jedan stalak na kojemu je pisao

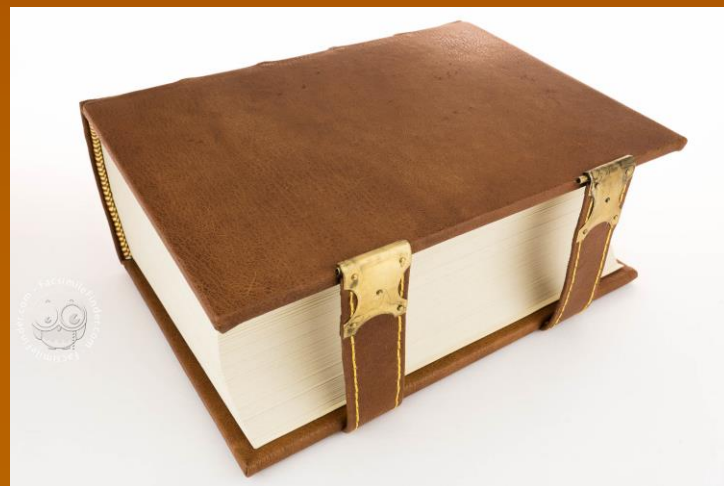
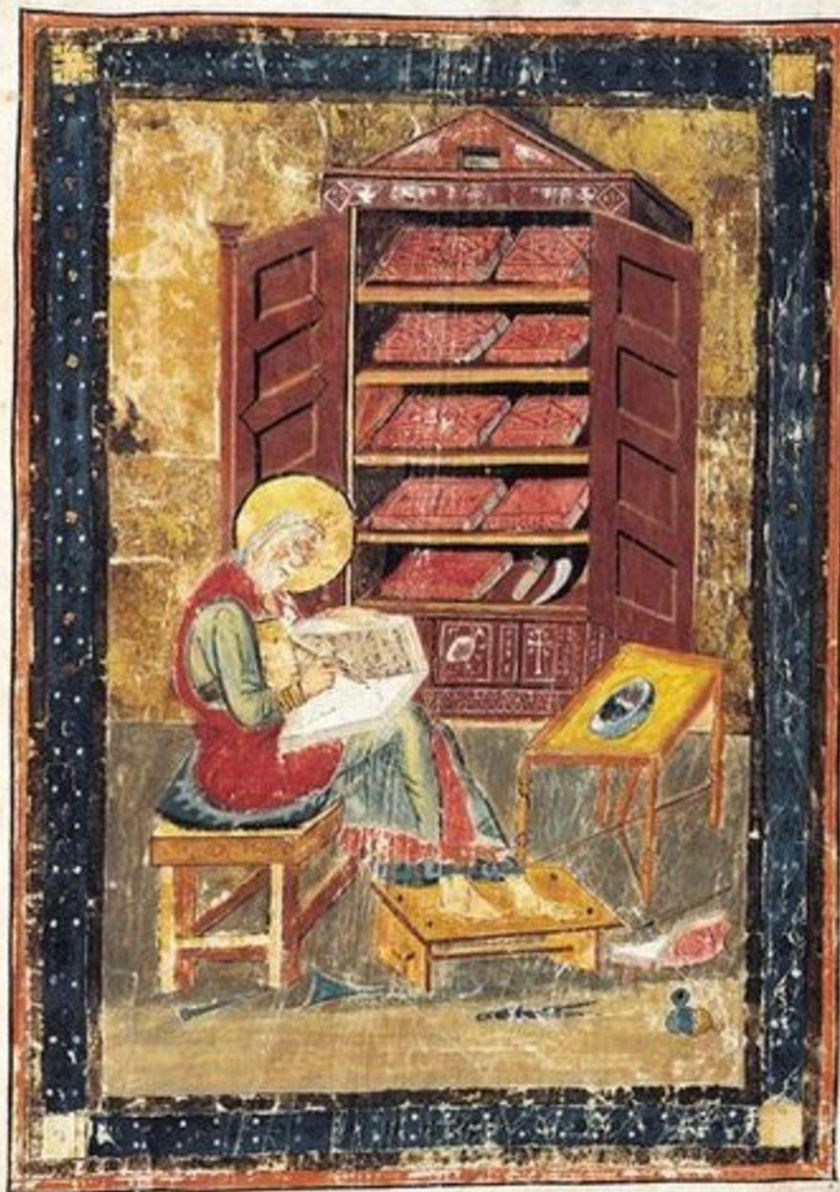
au fil du roy des roys

CODICIBUS SACRIS HOSTILI CLADI PERVASTIS
ESDRA DO SERVANS HOC REPARAVIT OPUS

- Kad bi pisari (*scriptores*) završili pisanje teksta na rukopisu bi radili majstori koji su izrađivali inicijale ili ispisivali naslove (*rubricatores*).
- Minijaturisti (iluminatori, sitnoslikari) bi potom likovno ili slikama ukrašavali rukopis
- Naposljetku je dolazilo uvezivanje i ukrašavanje korica (*bibliopeges*)

bus uestris con
pungimini.
aſſidue ſacrifi
cium iuſticie &
ſperate in domi

Quomam tu do
mine: singulari
ter in spe confi
tuiti me.
Verba mea

perambulant se-
mutas maris.
omne dominus
noſter: quam ad-
mirabile eſt no-
men tuum in
univerſa terra.

Quoniam fecisti
iudicium meum
& causam meam
sedes super illos.

factores corde.
eius uideri iustus.
foris. & patient.
numquid infa-
m per singulos
dies.

Peperit iniquita-
tem
— acum aperuit. &
effudit eum: & in-
cidit in fustem

apprehendite difa
 pnam: nequam
 do mafcor domi
 nus & peccatis
 deus iuffa
 um confert: in
 braui m: ius: b
 aa carnes qm
 confidit in
 domine
 tributione funt
 mias: qm
 aduocatus
 pter dicitur
 deus agitur

tu autem domi
ne suscepisti me
tu es gloria mea
& exaltatio curie
meae.
Vox mea iusto
minum clamauit
& exaudivit me
de monte sancto
tuo domini &
exortatus sum
gratias agere de
oibz que suscepisti
me.
Vox iustorum annu
tiavit & exalta
vitur deus
dominus: & exalta
vitur deus

Pecorum destruxisti.
perit memoria
eorum cum soni-
tu: & dominus
in eternum per-
manet.

et sperent in te
qui nouerunt
nomen tuum:
quoniam non de
reliquis querent
ref te domine.

quoniam non de
us uolens iniqui
tatem tuas.
sq; habitabit iur
ta te malignus:
neq; permane
bit in te.

tidme misericor
 die tue.
 nroibo mdo
 mum tuam: ad
 orabo ad terr
 ptum sanctum

conurbata sunt
offa mea.
et anima mea tur-
bata est ualde
& tu domine
insequere
conuertere domi-

miti meo: laua
bo per fingulas
noctes lacrimis
meum. lacrimis
meis stratum me
um rigatum me
urbatus est a
me. oculis me

[illegible][illegible]

De la cause de l'œuvre imprimée.

Deuxième chapitre.

Dur ce que la multitude des livres et la brièveté du temps et la foiblesse du cœur ne suffisent pas les choses qui sont écrites par ces com-
plices ensemble en un seul ouvrage
ce n'est aduis a moy qui suis le

monde de tous mes frères en sçavoir.
Et ce puis ie scauoir en moy mesmes
qui ay deu fait et recourir plusieurs
livres y moult long temps assidue-
ment et arduement. Et n'admirer
par le conseil d'autrui de mes yl' sou-
uerains et prestres autrui fies-
que luy esleues y moult plus en-
bien pou de tous les livres de nre
foy catholique ou des livres payens.

carēs lune stel
cata s̄ celi. obf

mul un
mu
tu
3E
infe
pclar

Prepisivačka aktivnost skriptorija sv. Krševana (Zadar)

- Isprava iz 995.
- Redovnici ne njeguju samo crkvenu literaturu, u 11. stoljeću nastaju neki anali, dokumenti, itd.
- Darovnica bana Stjepana iz 1070.
- Časoslov opatice Čike, 1081.
- Većenegin evanđelistar, 1095./96.
- Evanđelistar sv. Šimuna, 1090.

- Među 53 naslova rukopisnih knjiga u Katalogu knjižnice samostana sv. Krševana (s početka 15. stoljeća) 16 je rukopisa napisano beneventanskim pismom;
- Većina ih je kroz stoljeća nestala
- Preko 600 liturgijskih tekstova čuva se u Državnome arhivu u Zadru, a sadržaj ove knjižnice obogatio je mnoge druge knjižnice.

Časoslov opatice Čike iz samostana sv. Marije u Zadru (1066.)

Cui in aeterno in aeternum facias hospi-
tium plurimum in aeternum
eiusdem suggerendo sephar
frequenter accendo. *ben.*

Menacis nris et hanc ad sub-
limia qui pro nobis descendit
ad infima. *lee.*

Dominar a ma-
bilissima. scia-
te aulicis hu-
milissimas quae effugiat
aer celestis. adna lma-
at fugiat claudet hmo

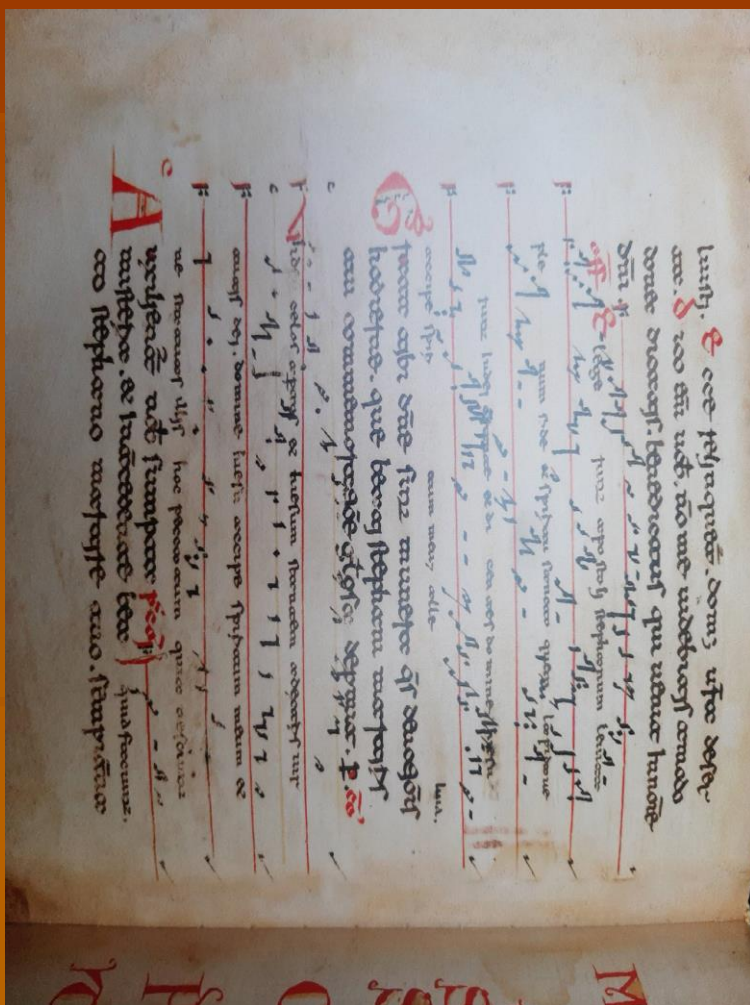
placemus. ut ipsum a fac-
tum exoptet. quos suum
in nobis parumpemus con-
stabilis consensum.;

Omnia et dignissima. *Re.*
in hunc parat et exoptet omis.
remedium presentis et futurum.
opagne nobis opaculis aulicis. *Qd*
in presentia presentis est et opacum.
in futuro incessanter et ulato.

Omnino exoptet nos *ben.*
benedicere qui dignatus est
laxare in uisum aulicis. *lee.*

Omnino exoptet nos *ben.*
uui glosissime con-
diator mundi. qui cu-
lis splendor glosissime
et equat parat. scq; spm.
dignatus est exoptet inma-
culata. exoptet summe.
et inmaculata et glosissime
pedmas infulis paribulu-
pnnis et conspectu. ut clari-
fice dissipat infulis. et
humani genus lybates de-
motat. misere et inhumane

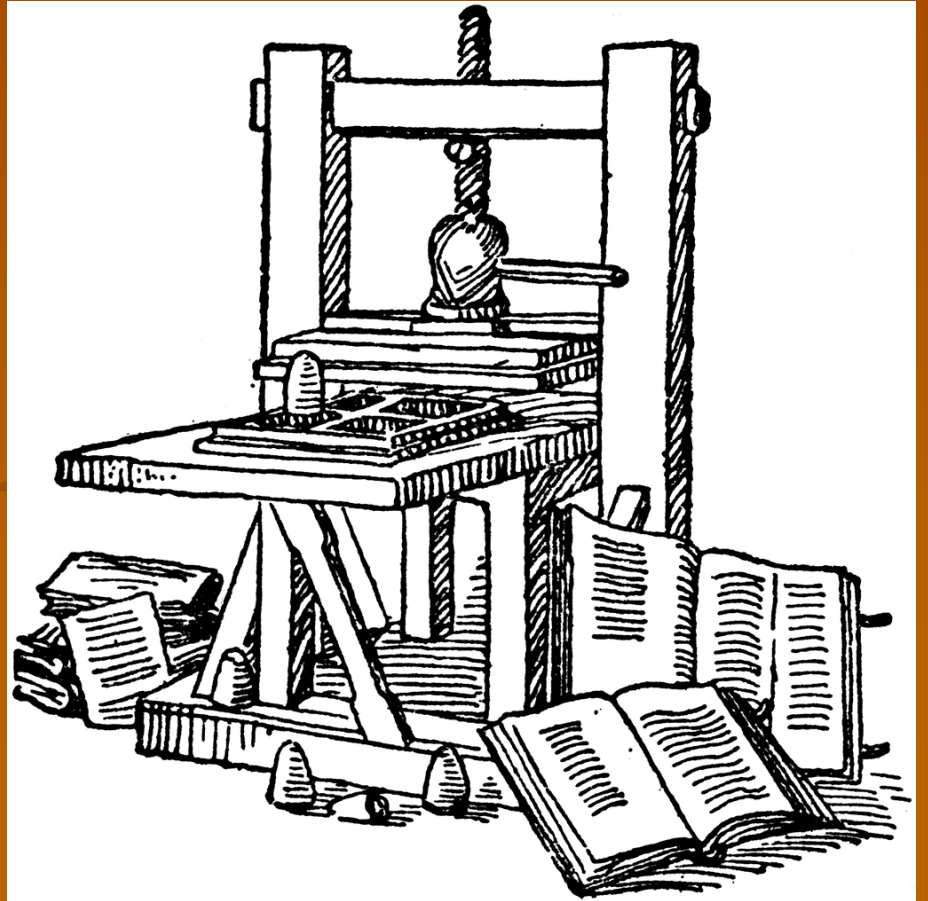
Beneventaski misal dubrovačke katedrale iz 12. stoljeća

- Važnost knjige, ne samo kao prenositelja teksta (znanja) već i kao simbola, kao dragocjenosti, kao poklona
- Primjer: Splitski evanđelistar (Splitski evangelijar)
- Prema predaji, pronađen u sarkofagu sv. Dujma solinskoga mučenika

- Evangeliarium Spalatense (Splitski evangelijar) je, najjednostavnije rečeno, naša najstarija knjiga - odnosno najstarija knjiga na hrvatskom povijesnom području.
- Pisan je poluuncijalom, latinskim pismo koje začetke ima još u rimsko doba, a u aktivnoj je uporabi bilo od 5. do 9. stoljeća. Osnovni tekst Splitskog evangelijara čine tekstovi četiriju Evandjelja.
- Mjestimice postoje bilješke pisane na marginama rimskom kurzivnom minuskulom, dok su na prazne listove tijekom vremena upisivani različiti kasniji dodatci tipičnim srednjovjekovnim pismima – beneventanom, karolinom i goticom, ali i na grčkome jeziku latiničnim pismom.

- Rad samostanskih skriptorija treba razlikovati od gradskih - laičkih, koji postupno nastaju u 12. i 13. stoljeću, najčešće u gradovima sa školama i sveučilištima.
- Ti su skriptoriji morali zadovoljiti narasle potrebe tržišta za knjigom: sve brojniji učenici i studenti trebaju iz nečega učiti;
- Takvi skriptoriji nemaju primarno duhovnu osnovu kao samostanski već moraju rentabilno poslovati kao obrtnička radionica. Katkad dolazi i do pada kvalitete izvedbe rukopisa.
- U 13. i 14. stoljeću kriza zahvaća europsku samostansku kulturu – sve više propada i prepisivačka djelatnost, a trgovci starinama često kupuju i odnose stare rukopise (sreća je da su mnogi od njih ipak ostali sačuvani u drugim knjižnicama)

- Naravno da je izumom tiskarstva sredinom 15. stoljeća praktična potreba za skriptorijima nestala, ali su se pisarske vještine ipak djelomice zadržale i u narednim stoljećima kroz rad službenih dvorskih kancelarija;
- Papinske isprave, vladarske i diplomatske isprave, sveučilišne diplome, itd.
- Danas su stari rukopisi ne samo važan, često i ključan, izvor za povijest pismenosti i povijest književnosti, već i za povijest glazbe, nacionalnu povijest, povijest umjetnosti....itd.

JUGOSLAVENSKA AKADEMIIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI
Odjel za prirodne nauke

DR. VINKO FORETIĆ

**Korčulanski kodeks 12. stoljeća i vijesti iz doba
hrvatske narodne dinastije u njemu**

Starine knj. 46, 23-44, tab. 9

ZAGREB 1956

